

BÜYÜK ALMAN - TÜRK HUKUKÇUSU ERNST HIRSCH (1902 - 1985)

Dr. Jur Hüseyin PEKİN (*)

Bu yazı, Bamberg Üniversitesi (Almanya) Türkoloji Profesörü Klaus Kreiser'in, Türk Toplumunun gelişmesine damgasını vurmuş seçkin kişilerin yaşam öykülerini derleyen ve Zürih'teki "Vontobel Vakfı" tarafından 1997 yılında yayınlanan "Türkiye'den Biyografiler" (Lebensbilder aus der Türkei) başlıklı yapıtından dilimize çevrilmiştir.

Çağdaş Türkiye'nin kurucusu hukukçu değildi ama, gerçek anlamda "aydınlanmış" bir askerdi. Durum bu olmakla birlikte, geriye doğru şöyle bir göz atıldığında hemen denilebilir ki, **ATA-TÜRK** döneminde, Avrupa hukukunun, Türk hukuk sistemine bütün olarak alınmasının, ülkedeki sosyal dönüşümlerin (devrimlerin) yerleşmesinde çok büyük katkısı olmuştur. "**İsviçre Medeni Yasası**" biçimindeki "**Yurtdaşlık Yasası**"nın (Medeni Kanun) yapılması ile, Osmanlı dönemindeki, İslâm hukuku ile Avrupa kodifikasyonunun ve hukuksal uygulamalarının bir karması olan eski hukuka geri dönülmesi yolu kesinlikle kapatılmış oluyordu. Din işleri yönetimi ve dinsel eğitim dışında kalan **Türk hukuk sistemi**, **ATATÜRK**'ün ölümü üzerinden geçen elli yıllık uzun sürede, gerek "**biçim**" ve gerekse "**içerik**" bakımından "**Batılı**" olarak kalmıştır.

Büyük Alman-Türk hukukçusu **Ernst Hirsch**'in yaşam öyküsünün hukuk alanındaki etkisinin anımsanması, çağdaş Türk hu-

(*) Avukat.

kuk sistemini kavramaya hizmet edecek ideal bir giriş bölümü oluşturur. O, 1943 yılında Türk uyruğuna geçtiğinden ve adının yazılmasını da türkçeleştirerek "**Ernest Hirs**" biçiminde yazdığından, tıpkı Osmanlı dönemindeki ünlü "**İslâmiyete geçenler**" (**Renegaten**) gibi **Hirsch** de "**Türk Büyükleri**" arasında sayılmaktadır. Kendi özgür istenci ile islâmiyeti kabul etmeyi denememiş ve **Hitler** döneminde kaybetmiş olduğu Alman yurtdaşlığını sonradan yeniden kazanmıştır. Lâik Türkiye'de, "**Türklük**" kimliği hiçbir şekilde, İslâmiyetle bağıntılı olmadığından, din konusunda en küçük bir güçlkle karşılaşmamıştır. **Hirsch**, yaptığı özel bir açıklamada, sadece **Türkiye içinde değil, hemen her yerde Türkiye için** çaba harcadığını özellikle belirtmiştir.

Hirsch, bilimsel anlamda, Türk hukukunun her dalında aynı derecede mükemmel etkinliklerde bulunmuştur. "**Kodifikatör**" olarak, bir dizi bireysel yasanın düzenlenmesinde ve hepsinden de önemlisi 1956 tarihli "**Ticaret Yasası**" nın oluşturulmasında çok büyük katkısı olmuştur. Ancak bu tarihte **Hirsch**, **Türkiye**'den çoktan ayrılmış bulunuyordu. **Berlin Belediye Başkanı** seçilen arkadaşı **Ernst Reuter**'in üstelemelerine daha fazla dayanamıyarak "**Berlin Özgür Üniversitesi**" ne (Freie Universität Berlin) geçmiş ve 1953 ile 1955 yılları arasında bu Üniversitenin Rektörlüğünü yapmıştır.

Ernst Hirsch'in Alman-Türk kimliği yazgısı, bu yüzyılın "**Göçmenler-Biyografisi**" Ansiklopedisinin önemli bir bölümüdür. **Hirsch**'in bizzat kendisi de, ölümünden kısa bir süre önce yayınlanan "**Weimar Cumhuriyetinin İmparatorluk Yıllarından Atatürk'ün Ülkesine**" (Münih, 1982) başlıklı anıları ile, bu kalın kitaba katkıda bulunmuştur.

20 Ocak 1902'de **Friedberg**'li (Hessen) yahudi işadamı ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen **Hirsch**; Frankfurt, Münih ve Gießen'de yaptığı hukuk öğrenimini **1924** de tamamlamıştır. 1930 da Frankfurt'da, **Ticaret Hukuku, Medeni Hukuk, Alman ve Uluslararası Özel Hukuk** dallarında "**habilitasyon**" (doçentlik) yapmıştır. 1931 de Frankfurt Asliye Hukuk Mahkemesine atanmıştır. 7 Nisan 1933 tarihli "**Meslek Memurlukları Koşullarını**

Yeniden Düzenleme Yasası ile "**Ari Irk**"a mensup olmadığı (**Nicht-Arier** olduğu) için, yargıçlık memuriyetini kaybettiği gibi, özel doçent olarak ta öğrenim yaptırması yasaklanmış bulunuyordu. Kısa bir süre sonra **Hirsch**, kendisine yanlışlıkla verilen turistik pasaportla **Hollanda**'ya geçmiş ve **Amsterdam**'da **Ticaret Hukuku** okutma şansına sahip olmuştur. Az sonra da, **İstanbul Üniversitesi**nden kesin davet almıştır.

İstanbul'da, İsviçreli (Cenevre'li) eğitimci **Prof. Malche** tarafından hazırlanan "**Reform-Memorandum**"u uyarınca, o zamana kadar ülkenin tek Üniversitesi olan bu kurumda **radikal üniversite reformu** yapılmıştı. **Türk hükümeti**, 1933 de, eski Frankfurt'lu patolog **Philipp Schwartz** tarafından Zürih'te kurulan "**Alman Bilim Adamları İçin Danışma Merkezi**" ile çok sıkı bir bağ oluşturmuştu. Bu Danışma merkezi, sonraları, adını, "**Yurtdışındaki Alman Bilim Adamlarının Dayanışma Topluluğu**" olarak değiştirmiş ve sürgündeki Alman Bilim Adamlarına yabancı ülkelerin bilim kurumlarında iş olanakları bulunması için çaba harcamıştır. **Hirsch**, Türkiye ile ilgili ilk iş sözleşmesini, **4 Ekim 1933** tarihinde, İsviçredeki Türk Büyükelçisi ile imzalamıştır. Çok kısa bir süre sonra da **henüz daha otuz bir yaşında olan genç bilim adamı** İstanbul'a ayak basmış oluyordu. O tarihte, tren yolculuğu sırasında okunmasını sökmeye çalıştığı türkçesi, "**Hukuk Fakültesi**"nin (Faculte de Droit) yerini soruşturmasına yeterli olamamıştı. Ne varki **Hirsch**, üç yıl geçmeden türkçeyi de öğrenmiş ve çok kısa bir süre sonra derslerini türkçe vermeye başlamıştır bile.

Dönemin Milli Eğitim Bakanı **Dr. Reşit Galip**, yabancı Profesörlerden bekledikleri hizmeti şu konuşması ile açıklıyordu: "**Bizim yeni öğretim kurumlarımızı mümkün olduğu kadar çabuk, dünyadaki benzerlerinden de yüksek bir seviyeye çıkartmak; onların kuruluş - işlemeye başlamış ve yükseliş aşamalarını enaz sürede gerçekleştirmek; genç Türk bilim adamlarını geleceğin bilim yöneticileri olarak yetiştirmek ve nihayet; Lâbratuarlar kurmak, Seminerler düzenlemek ve genel olarak öğrenimi bilimsel yöntemli örgütlemek ve**

tüm Fakültelerde özgün araştırmalar yapılması için yeni bir yol göstermektir. Ve bu hedefe varmak, gerçek bir Üniversitenin ruh ve geleneginin kök salıp pekişmesi için de mümkün olduğu kadar fazla sayıda yabancı Profesörleri görevlendirme kararındayız”.

Kendilerine yeni görev verilen 30 kadar Alman Profesörü, geçmiş on yıl boyunca, Türkiye’deki Yüksek Okul Reformu konusu ile Türk kamuoyunun ne kadar çok ilgilenmiş olduğunu bilmiyordu. İçlerinden pek azı, Alman İmparatorluğunun aynı Üniversite’ye 1915 ile 1918 yılları arasında göndermiş olduğue “Profesörler Heyeti” ne dahile olmuştu. Göçmen ve Türk Profesörler arasında zaman, zaman gerilimler doğmamış değildir. Bir çok Almanın uyum sorunu olmuştur. Örneğin Hirsch, anılarında, koyu Protestan olan bir meslektaşının, pazar günleri ders vermeyi reddettiğini (1933/34 yıllarında resmi haftalık tatil günü henüz daha pazar olmayıp, cuma günü olduğundan) anlatır.

Hirsch, İstanbul’a davet olduğunda, İsviçre Yurtdaşlık Yasası’nın Türk Hukuk sistemine alınması, epeyce öncesinden tamamlanmış bulunuyordu. 1924/25 yıllarında, yasa metninin Fransızca örneğinin türkçeye çevirisi yapılmıştı. 1926 yılında “Türk Medeni Kanunu” yasalaştı. Böylece yüzlerce yıl uygulanmış bulunan, sadece bir bölümü kodifiye edilen, buna karşılık büyük bir bölümü örf - adet hukuku alanına bırakılan İslâm Hukuku, yürürlükten kaldırılmış oluyordu.

Türk Medeni Kanunu’nun (MK) gerekçesinde, eski hukuktan kopuş çok sert bir anlatımla formüle ediliyordu: “Örf ve âdetlere ve geleneklere sıkı sıkıya bağılı kalmayı istemek, insanlığı ilkel durumundan bir adım daha ileriye taşımadığı için son derece tehlikeli bir davranıştır. Hiçbir uygar ulus böyle bir dogma ile bağılı tutulamaz ve zaman, zaman kendisini bağlayan örf-adet ve gelenekleri yırtıp-atma olgusu daha fazla geciktirilemez. Bu amaçla yapılacak olan devrimler en etkin araçtır”.

“İsviçre Yurtdaşlık Yasası”nın çevirisinde, bu ülkenin **kamu hukuku** ve **Kanton hukuku** alanlarına giren konular, Türk hukuk sistemindeki karşılıkları ile tamamlanmayıp sadece çizilmiş olmakla, sayısız **hukuk boşlukları** meydana gelmiştir. Anlaşılan, bir yabancı yasanın Türk hukuk sistemine alınması ancak böyle bir hızlı davranış ile mümkün olabilmiştir. Lâkin bu yüzdendir ki, Türk yasa koyucusu, uzun yıllar boyunca, İsviçre Yurtdaşlık Yasası’ndan, “**Türk Medeni Kanunu**” çıkartma görevi ile karşı karşıya kalmıştır. Üzerinde fazla düşünülmeden yapılan sapmalara örnek olarak, “**evlenme ehliyeti yaşının çok düşük tutulmasını ve aynı zamanda, evlenmenin kişiyi reşit kılacağı (14 yaşında) hükmünü** gösterebiliriz. 1926 dan itibaren Türkiye’de “**resmi nikâh**” uygulaması başlamıştır. **Dinsel merasim** (ki, islâmın başlangıcında tanınmamakta idi) ancak, nikâh memuru tarafından resmi nikâh kıyıldıktan sonra yapılabiliyordu. Giderek, “**medeni nikâh**” konusunda bireysel yasalar çıkartılıyordu. “**İmam-Nikâhı**” olarak adlandırılan sayısız evlilikler, “**Af Yasaları**” ile hükûken geçerli hâle getirildi. 1934 de, “**Soyadlarının alımı, tescili ve kullanımı**” yasası çıkartıldı. **Dernekler Yasası** ile **Vakıflar** hakkındaki yasalar, sürekli olarak, İsviçre örneğinden uzaklaştı.

Hirsch, İstanbul’da ve Ankara’da yeni kurulan **Hukuk Fakültesi**’nde (1943 den 1952 ye kadar) öğretim yaptırırken, onun katkısıyla, **Türk Hukuk Sisteminin** Avrupalınkine uyumu çalışmaları yapıldı. Lâkin **Hirsch**’in en unutulmaz katkısı, özellikle 1957 yılına kadar sürüp gitmiş olan **Medeni Yasa** ile **Ticaret Yasası** arasındaki “**ikilik**”in (dualism) ortadan kalkması için sarfettiği çaba oldu.

Türk kamuoyunun büyük çoğunluğunun çok yakından izlediği, adına “**Atatürk Yasası**” denilen 1951 tarihli yasanın hazırlanmasındaki katkısı da önemli olmuştur. Bu yasa ile sadece, çağdaş Türk Devletinin kurucusu değil, fakat aynı zamanda onun fiziksel anısı (heykelleri) de, ceza hukuku yaptırımlarına bağlanarak korunuyordu. O tarihte yürürlükte olan 1924 Anayasası’nın 69 uncu maddesine göre, bireyler lehine yasalar çıkartılmasına imkân olmadığından sadece böyle bir formülle, Türk Mahkemeleri Atatürk

anıtlarına saldırıda bulunanları cezalandırma yoluna gidebiliyorlardı.

İleri derecedeki yaşlılık yıllarına kadar **Ernst Hirsch**, Türk hukuk sistemindeki gelişmeleri eleştirisel yöntemle (1981 de yapılan Yüksek Okul yasasının çok ağır kısıtlayıcı hükümlerinden dolayı) izlemekten geri kalmamıştır. **Hirsch**, yaptığı başka eleştiriler arasında bunu, "**Türk Üniversiteleri öğretim üyelerinin yüzlerine indirilen kuvvetli bir şamar**" olarak nitelemiştir. O, eski bir **Türk yurtdaşı ve Profesörü** olarak böyle bir eleştiride bulunma hakkına her zaman için sahipti, hiç kuşkusuz.